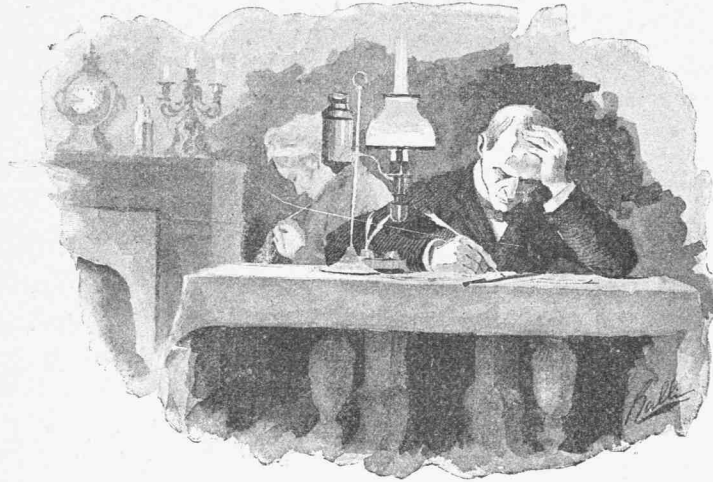

Ο «ΛΟΥΚΗΣ ΛΑΡΑΣ»,

Ἦρχισε δημοσιευόμενος ἐν τῇ «Ἐστία» ἀπὸ τοῦ φυλλαδίου τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1879. Εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ περιοδικοῦ τὸ χειρόγραφον εἶχε

σταλῆ πολὺ ἐνωρίτερον· ἀλλ' ὁ ἰδρυτὴς τῆς «Ἐστίας», τοῦ ὁποίου γνωστὴ ὑπάρχει ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν πρώτων τόμων ἡ ἄκρα φιλοκαλία ἀλλὰ καὶ ἡ ἄκρα συντηρητικότης, ἐπὶ πολὺ ἐδίστασεν ἂν ἔπρεπε νὰ προσφέρῃ εἰς τὸ δημόσιον διήγημα ἐκτενές, πρωτότυπον καὶ μάλιστα ὑποθέσεως ἐλληνικῆς, ἔστω καὶ φέρον τὴν ὑπογραφὴν λογίου πρὸ πολλοῦ διαπρεπευοῦς, οἷος ὁ κ. Βικέλας. Τίς οἶδε δ' ἕως πότε θὰ ἔμεινον οὕτω κλεισμένον, ἐὰν λόγιοι τινες φίλοι τοῦ διευθυντοῦ, οἱ ὅποιοι ἔτυχε νὰ ἴδωσι τὸ χειρόγραφον, δὲν τὸν προέτρεπον ζωηρῶς νὰ τὸ δημοσιεῖσιν, προβάλλοντες ὡς τὸ πειστικώτερον ἐννοεῖται ἐπιχείρημα, ὅτι τὸ ἔργον εἶχε θέμα τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν καὶ ἦτο ἐξόχως πατριωτικόν. Ἡ ὑποδοχὴ του ὁμοίως παρὰ τῷ κοινῷ ὑπερέβη ἐξ ἀρχῆς καὶ αὐτῶν τῶν συνηγόντων τὴν χρηστάς ἐλπίδας. Τὸ διήγημα ἀνεγνώσθη ἀπλήστως ἐν τῇ «Ἐστία» — βέβαια ὄχι μόνον διότι εἶχε θέμα τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν! — μεθ' ἃ τρεῖς ἐκδόσεις του ἐξηντλήθησαν σχεδὸν μέγιστον ἀντιτύπου. Καὶ παρὰ τοῖς ξένοις ἐπίσης ὁ Λουκῆς Λάρας ἔτυχεν ἐκτιμῆσεως μοναδικῆς. Ἐκ τῶν βιβλίων τῆς φιλολογίας μας εἶνε τὸ ἀριθμοῦν, ἐπαξίως μὰ τὴν ἀλήθειαν, τὰς περισσοτέρας μεταφράσεις.

Ὁ Λουκῆς Λάρας σημειοῖνε σταθμὸν ἐν τῇ νεωτέρῃ

ἡμῶν δημιουργικῆς φιλολογίας. Τὸ ἀνέκδοτον, τὸ ὁποῖον παρέθεσα ἀνωτέρω, χαρακτηρίζει ἀρκούντως τὴν ἐποχὴν. Διηγήματα ἐλληνικὰ δὲν ἐγράφοντο τότε. Τὰς ὁρέξεις τοῦ κοινοῦ ἐθεράπευον αἱ μεταφράσεις· ἀλλὰ καὶ τὰ σπάνια πρωτότυπα δὲν διέφερον πολὺ τῶν ξενικῶν τούτων προϊόντων· αἱ ὑποθέσεις των διεξήγοντο εἰς τὴν Κίναν, εἰς τὸ Περσὺ καὶ εἰς τὴν Γουατεμάλαν· ἢ ἂν τυχόν ποτε καὶ τὸ κλασικὸν μας ἔδαφος τοῖς ἐχρησίμευεν ὡς σκηνή, οἷς ἤρωές των ὅμως οὔτε καταδέχοντο καὶ νὰ τὸ ἐγγίσουν, φερόμενοι μετέωροι καὶ κίθροβάμονες, ὡς ὄντα ἄλλου κόσμου ἀσύλληπτα, ἐκσφενδονισθέντα ἀπὸ τοῦ Ἄρεως ἢ τοῦ Κρόνου. Πρῶτος ὁ κ. Βικέλας ἔγραψε διήγημα ἐλληνικόν, πραγματικόν, ἔχον ἥρωας ἀνθρώπους γνήσιους καὶ ἀπεικονίζον σκηνὰς ἐκ τοῦ ἀληθοῦς.

Τοῦ συγγραφέως ἡ ἔκτακτος δεξιότης καὶ ἡ εὐφύα, γνωρίσαντος νὰ συγκινήσῃ τοὺς συγχρόνους δι' ἄλλου τρόπου ἢ τῶν ἕως τότε ἐν χρήσει πατριωτικῶν φουνασκίων, συντέμνεν ὥστε ὑπὲρ τοῦ νέου εἴδους νὰ κλίνη ἡ πλάστιγξ ταχεῖα καὶ ἐμφαντικῆ. Ἡ διηγη-

ματογραφία ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ κινῆται καὶ νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸν δρόμον τῆς. Ὅμας νέων λογιῶν, οἱ ἀποτελέσαντες σήμερον πλεόν τοὺς ἀγαπημένους συγγραφεῖς τοῦ κοινού, — τοῦ μᾶλλον ἀνεπτυγμένου, ἐνωῶ — ἐφιλοτιμήθησαν νὰ γράψωσι διηγήματα ἑλληνικά. Ἐκτοτε ἡ «Ἐστία» ἐδημοσίευσε πλείστα, τινὰ δὲ μεταξὺ αὐτῶν — καὶ ἀρκούμαι ἀναφέρειν ἐνταῦθα μόνον τὰ τοῦ κ. Βιζυηνοῦ — εἶνε ἐκτάκτου δυνάμεως καὶ καλλονῆς. Σήμερον ἡ ἐθνικὴ ἀνάγκη ἐγένετο συρμὸς, καὶ τὸ εἶδος τοῦτο καλλιεργεῖται πολὺ. Ὅλα τὰ περιοδικὰ ἔχουσι πλεόν, μᾶλλον ἢ ἥπτον καλόν, τὸ πρωτότυπὸν τῶν διηγημάτων, καὶ ὅλοι οἱ νέοι, οἱ ὅποιοι ἔκαμνον ἄλλοτε κατὰ κανόνα τὰς ἀπαρχὰς τῶν διὰ στίχων ὑστερικοῦ ῥομαντισμοῦ πρὸς Ἑκείνην, σήμερον γράφουσι διηγήματα πραγματικά. Ὁμολογῶ ὅτι δὲν παρήχθησαν ἀκόμη βέλεια ἔργα

μεγάλᾳ καὶ ἴσως ἴσως οὐδ' αὖ τοῦ τοῦ Λοῦκῆ Λάρα ἐνάμιλλα· πλὴν ἡ κίνησις μέχρι τοῦδε εἶνε πολὺ εὐέλπις καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ πρὸ μικροῦ παρελθόν ἐκπληκτικῶς μεγάλη. Ἄν θάπτεον ἢ

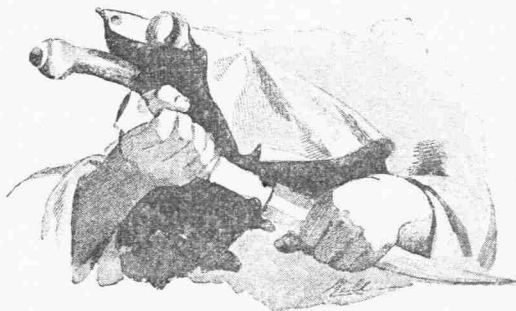
βράδιον καταλήξῃ, ὡς ἐλπίζω, εἰς τὴν διάπλασιν ἐθνικῆς φιλολογίας καὶ παραγάγῃ ἔργα ἄξια ν' ἀναδείξουν ἐν Ἑθνῶς, ἢ τιμὴ θὰ ὀφείλεται κατὰ μέγιστον μέρος εἰς τὴν ἐνδοξον γενάρχην, τὸν Λοῦκῆν Λάρα ν. Διότι αὐτὴ εἶνε ἡ θέσις τοῦ ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ τοιαύτη ἡ κοινωνιολογικὴ του σημασία.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς αὐτὸ καθἑαυτὸ τὸ διήγημα τοῦ σεβαστοῦ μου φίλου, ἡ σημερινὴ γνώμη μου εἶνε ἢ πολὺ παλαιά. Παρῆλθεν ἤδη ὀκταετία ἀπότου ἔγραψα κάπου ὅτι μοι ἐφαίνετο ὁ Λοῦκῆς Λάρας τὸ ἄριστον βιβλίον, τὸ ὅποιον ἐνέπνευσεν εἰς Ἑλληναὶ Ἐπανάστασις. Ἥμην τότε ἀκόμη νέος πολὺ· τί λέγω; παιδίον — καὶ ἔκτοτε

ὡς εἶνε φυσικόν, ἠναγκάσθην νὰ μεταβάλω ἀπειρίαν γνώμων, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν περὶ Λοῦκῆ Λάρα. Ὁ ἦρως τοῦ κ. Βικέλα ἐξακολουθεῖ νὰ βασιλεύῃ ἀκλόνητος ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου, ἐφ' οὗ τὸν ἀνύψωσεν ἀπ' ἀρχῆς ἡ ἐκτίμησις μου, ἐν ᾧ περὶ αὐτὸν βλέπει πολλοὺς ἄλλους στυλοβάτας γυμνοὺς, ἀμείωτος δὲ παραμένει πάντοτε ὁ θου-

ματμός μου πρὸς τὸ βιβλίον, τὸ ὅποιον ἐπανειλημμένως ἀνέγνωσα μεθ' ἡδονῆς. Καὶ προχθὲς ἀκόμη, λαβὼν παρὰ τοῦ ἐκδότου κ. Κασδῶνη ἐν δοκίμιον τῆς νέας εἰκονογραφημένης ἐκδόσεως, ἵνα φυλλομετρήσω καὶ παρατηρήσω τὰς εἰκόνας, παρῆλθην βαθμικῶν καὶ ἀνέγνωσα τὸ διήγημα πάλιν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἴσως συνέτεινεν εἰς τοῦτο κάπως καὶ ἡ ἀκουσίως παρασύρουσα τυπογραφικὴ τοῦ βιβλίου κομψότης καὶ ἐντέλεια, ἢ τιμῶσα πράγματι τὰ Καταστήματα τοῦ κ. Κωνσταντινίδου. Πλὴν ὁμολογῶ ὅτι μὲ συγκινοῦσι πολὺ μὲ τὴν ἀπλότητα ἐκείνην καὶ τὴν ἀφέλειαν ἐξιστορούμενα τὰ παθήματα τοῦ Χίου, μ' ἐλκύει ἡ κλασικὴ ἐκείνη λιτότης καὶ εἰς τὴν ἔννοιαν καὶ εἰς τὴν γλώσσαν, ἥτις ἂν εἰς ἄλλα διηγήματα τοῦ κ. Βικέλα ἐκπίπτῃ ἴσως μέχρι ψυχρότητος, παρὰ τῷ Λοῦκῆ Λάρα ὅμως ἀποτελεῖ τὸ ὅλως ἰδιάζον του θέληματρον. Ἐχει σκηνὰς ἐξόχους καὶ ὑπὸ πάσαν ἔποψιν εἶνε προωρισμένον νὰ ζήσῃ τὸ διήγημα. Ὁ καταποντισμὸς τῆς ἀτιμασθείσης Ἀνδριάνας, ἡ ἐκ τῆς πατρίδος φυγὴ, ὁ θάνατος τοῦ γέρω Λάρα,

εἰς σελίδες δραματικαὶ ἀλησμόνητοι. Καὶ ὅλα ἄνευ ἐξάρσεων διὰ πτερόγων Ἰκάρου, ἄνευ ἐνθουσιασμοῦ παταγώδους, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο εἰσδύοντα εἰς τὴν καρδίαν βαθύτερον καὶ συγκινοῦντα περισσότερον. Ὑπάρχει ἀληθῶς μία καταπληκτικὴ ὁμοιότης μεταξύ τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ βιβλίου του. Οἱ εὐτυχίσαντες νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τοῦ πλησίον τὸν κ. Βικέλαν, εἰξεύρουσιν ὅτι εἶνε ἄνθρωπος πολὺ σοβαρὸς, σχεδὸν τυπικὸς, μὲ λόγια μετροημένα καὶ χωρὶς διαχύσεις πολλὰς· ἀλλὰ δὲν φαίνεται διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον ἀφ' ὅ,τι εἶνε εὐγενής, ἀγαθός, συμπαθής, ὅλοι δὲ οἱ φίλοι του, ὡσεὶ ποτισμένοι ὑπὸ τοῦ ἰδιαίτερου θελητήρου τῆς ἀντιθέσεως αὐτῆς, ἀγαπῶσι τὸν ψυχρὸν αὐτὸν μετὰ στοργῆς θερμότητος. Ἀπκράλλακτα καὶ τὸν Λουκῆν Λάραν.

Ἡ τετάρτη ἐκδόσις τοῦ διηγήματος ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ φιλοπροόδου ἐκδότου κ. Γεωργίου Κασδῶνη, εἶνε ἐκτάκτως πολυτελής καὶ οὕτως εἰπεῖν πανηγυρική. Πρώτην φοράν δι' ἑλληνικὸν ἔργον, ὁ Λουκῆς Λάρας ἐκδίδεται εἰκονογραφημένος. Ὁ ἐν Παρισίοις γνωστὸς καλλιτέχνης κ. Θεόδωρος Ῥάλλης κατόπιν ταξιδίου μέχρι τῶν ἑλληνικῶν νήσων εἰκονογράφησε τὸν Λουκῆν Λάραν, καθὼς καὶ τὰλλα διηγήματα τοῦ κ. Βικέλα, προσεχῶς ἐκδιδόμενα. Τὸ ἔργον τοῦ ζωγράφου μοι φαίνεται ἀπαραίτητον διὰ τὸ ἔργον τοῦ δημιουργοῦ συγγραφέως. Ἡ μία Τέχνη συμπληροῖ θαυμασίως τὴν ἄλλην καὶ ἐκ τῆς ἀδελφοποιήσεως τοῦ χρωστήρος καὶ τῆς γραφίδος γεννᾶται ἐν σύνολον τέλειον. Σχεδὸν ὅ,τι εἶνε διὰ τὸ δράμα ἡ πράξις, εἶνε διὰ τὸ μυθιστόρημα καὶ τὸ διήγημα ἡ εἰκονογράφσις. Εἴτε διότι ἔχω πλέον συνειθίσῃ, εἴτε διότι κρίνω ἐπισηφιλῶς, ἀλλὰ μοι φαίνεται ὅτι ὅλη ἐκεῖνη τοῦ πεζογράφου ἡ εὐγλωττία, ἡ πληροῦσα σελίδας διὰ νὰ περιγράψῃ κάτι, δὲν περιμένει ἢ τοῦ ζωγράφου τὴν γραμμὴν νὰ τὴν ἀποτελειώσῃ, νὰ τὴν ζωογονήσῃ. Ὅλη τοῦ Ζολᾶ — ὁ ὅποιος θεωρεῖται κοινῶς ὁ τελειότερος τῶν διὰ τῆς γραφίδος ζωγράφων — ἡ λεπτολόγος καὶ πολυσέλιδος περιγραφή ἢ ἐν κινήσει, μοι ἐφάνη καὶ μὲν πολλάκις ὑπερήφανος πρόκλησις κατὰ τῆς ἐνστάσεως ζωγραφίας, ἀλλ' οὐχὶ σπανίως καὶ πείσμων καὶ ὀργίλη διαμαρτύρησις, λύπη ἐκχειλίζουσα ἐπὶ τῇ ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἠδύναται νὰ μεταχειρισθῇ τὸν χρωστήρα, τὸν ἀσφαλῆ καὶ ταχύτερον.

Ἰδιαίτερός τῶρα μοι ἤρесе πολὺ τὸ ἔργον τοῦ κ. Ῥάλλης. Ὁ ζωγράφος αὐτὸς γνωρίζει νὰ διερμηνεύῃ πιστῶς τὸν συγγραφέα, ὁ ὅποιος τὸν ἐνέπνευσε, χωρὶς νὰ παραβλάπτῃ τοῦτο τὴν ἰδικὴν του ἐλευθερίαν. Ἐχει πολλὴν καλαισθησίαν ἰδίως ἐς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν σημείων τῆς διηγήσεως, ἐφ' ὧν βασιζέται τὰς εἰκόνας του. Πρὸς τοῦτο, ὡς γνωστὸν, ἀπαιτεῖται πολλὴ δεξιότης, εἰξεύρουμεν

δὲ ὅτι οἱ νεώτεροι ζωγράφοι, καὶ μάλιστα οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι, ἔχουσιν ἐπιτηδευθῆ ὅλας ἰδιαίτερος καὶ πρωτοτύπως τὴν ἐκλογὴν ταύτην. Ἡ μέθοδος τῶν παλαιῶν, ἀσμενιζόντων εἰς τὰς μεγαλοπρεπεστέρας τάχα ἢ τὰς ἐκτενέστερον περιγραφόμενας σκηνάς, εἰς τὰ χυμνότερα δηλαδὴ καὶ εὐκολώτερα σημεῖα, σήμερον δὲν εὐχαριστεῖ τοὺς φιλοκάλους. Ὁ νεώτερος χρωστήρ ἀγαπᾷ, μὲ ψυχολογικὴν μελέτην καὶ λεπτότητα ἀσύλληπτον διὰ τὸ κοινὸν αἴσθημα, νὰ ὑποτυπῶν ἐντυπώσεις φευγαλέας, νὰ παρουσιάσῃ εἰκόνας ταχείας, νὰ φωτίξῃ σημεῖα σκιερώτερα, ν' ἀνταποκρίνεται πιστότερον πρὸς τὰς εἰκόνας τῆς φαντασίας τοῦ ἀναγνώστου καὶ νὰ χαρακτηρίξῃ γενικώτερον. Καὶ ἐκ τῆς ὠραίας αὐτῆς καλλιτεχνικῆς ἀρχῆς παρήχθησαν ὅλαι αἱ μικραὶ ἐκεῖναι καὶ κομφαὶ εἰκόνας, αἱ κοσμοῦσαι τὰς νεωτέρας ἐκδόσεις, χαρίεσαι, ποικίλαι τὰ σχήματα καὶ παράδοξοι τὰ θέματα, συμβολικαὶ, ἀπροσδόκητοι, ἀτελειῶτοι, ἐκφεύγουσαι ἀπὸ τοῦ κειμένου πρὸς τὰ περιθώρια τὰ εὐρέα, ἀλλὰ κυριολεκτικῶς συμπληροῦσαι τοῦ συγγραφέως τὸ ἔργον. Τὴν τοιαύτην τέχνην ἐντελέστατα φαίνεται κατέχων ὁ κ. Ῥάλλης ἐν τῷ Λουκῆ Λάρα. Χωρὶς νὰ ζητήσω ἐδῶ νὰ ἐξάρω ὅλας τὰς πράγματι ἀριστοτεχνικὰς ἰδιότητας τοῦ χρωστήρος του — ἄλλως δὲ οὔτε ὁ κατάλληλος θὰ ἤμην πρὸς τοῦτο, οὔτε ὁ καλλιτέχνης ἔχει ἀνάγκην, — ἀρκούμαι νὰ πιστώσω τάνωτέρω δι' ὀλιγῶν μόνον παραδειγμάτων ἐξ ἀρχῆς.

«Κατ' ἐκεῖνην τὴν Κυριακὴν — λέγει ὁ Λουκῆς Λάρας — δὲν ἐπρόκειτο νὰ ὁμιλήσῃ ἱεροκλήρῃς, ὥστε τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας μετ' ἀπορίας εἶδε τὸν ἱερέα ἀναβαίνοντα ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος. Δὲν ἀνέβη νὰ μας διδάξῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἀνάγνωσιν πατριαρχικοῦ ἀφορισμοῦ.» Ἡ περικοπὴ αὕτη, τὴν ὁποίαν ἄλλος ἴσως δὲν θὰ ἐπρόσεχεν, ἐνέπνευσεν εἰς τὸν ζωγράφον μας ὠραίαν εἰκόνα. Φαίνεται μόνον ὁ ἄμβων, ἑλληνικὸς ἄμβων μὲ τὸ πτηνὸν τὸ βραστάζον ἐπὶ τῶν πτερόγων του τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἡ κλίμαξ τὴν ὁποίαν ἀναβαίνει ὁ ἱερεὺς. — Τὸ τέλος τοῦ ἰδίου κεφαλαίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀντηγεῖ ὁ πρῶτος τῆς Ἐπαναστάσεως θόρυβος, ἐπιφέρει μικρὸν κόσμημα παριστῶν μόνον ἀρματωμένῃν ὄσφιν καὶ δύο του στιβαρὰς χεῖρας ἀνασπώσας ἐκ τοῦ κολοῦ τὴν μάχαιον τῆς ἐξοντώσεως. — «Εἰσήλθομεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἠσπάσθημεν τὰς εἰκόνας...» αἱ λέξεις αὗται προὐκάλεσαν εἰκόνα συγκινητικὴν. Ὁ νεαὸς Λουκῆς κύπτει εὐλαβῶς καὶ ἀσπάζεται ἱερὰν εἰκόνα. Ἀνωθεν αἰωρεῖται μία κανδήλα καὶ κάτωθεν... ἀναγινώσκεται ἡ ἐξῆς φράσις τοῦ κειμένου μετὰ μεγαλητέρου σπαραγμοῦ: «Δὲν ἐπαυεῖδα ἔκτοτε τὸ παρεκκλήσιόν μας!» — Ἀλλὰ δὲν ἐξακολούθῳ μέχρι τέλους τὴν φυλλομέτρησιν, διότι θὰ παρεσφύρη

εις συχνάς μνείας εικόνων, οὔτε θά ἐκρατούμην ἀπὸ τὸ νὰ ἐπαινέσω διὰ μακρῶν τὴν μελέτην τῶν ἐλληνικῶν ἐν γένει, ἥτις παρὰ τὴν ἀλήθειαν τῆς ψυχολογικῆς στιγμῆς διακρίνει τὸ ἔργον τοῦ κ. Ῥάλλη. Ἄρκουι μὲν λοιπὸν νὰ μνημονεύσω τοῦ χρωματιστοῦ ἐξωφύλλου. Ἡ ἐπ' αὐτοῦ τρυφερά καὶ μελαγχολικὴ παράστασις, εἶνε ἡ λαμπροτάτη σύνοψις τῆς διηγήσεως. Ἡ ἔκφρασις, αἱ μορφαί, ἡ στάσις, τὰ ἐνδύματα, τὰ χρώματα, ὅλα μὰς ἐμποιοῦν τὴν ἐντύπωσιν τὴν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Λ ο υ κ ἄ Λ ἄ ρ α. Πρὸς ἐπίμετρον τὸ ὅλον προσπίπτει ἐπὶ κυανοῦ κύκλου, ὁ ὁποῖος ὑπενθυμίζει τὸν γλυκύτατον οὐρανόν, ὅφ' ἔν τὸ μικρὸν αὐτὸ δράμα τοῦ Ἀγῶνος ἐκτυλίσσει τὰς ὠραίας του σκηνάς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΘΑΥΜΑΤΑ

ἐκ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας

Τινὰ τῶν ζῶων τοῦ ὕδατος βασιλείου ἔχουσι περιεργωτάτας καὶ ἀπιστεύτους ιδιότητες. Τούτων τινὰ φαίνονται ὡς μάζαι φυκῶν καὶ βρύων ἐπιπλέουσαι ἐπὶ τοῦ ὕδατος· ἄλλα ἔχουσι τὴν δύναμιν ν' ἀνακτώσι μέλη τοῦ σώματος, ἅτινα ἐκ τύχης ἢ ἄλλως ἀπέβαλον· ἄλλα δύνανται νὰ στρέψωσι τὰ ἔσω εἰς τὰ ἔξω, δηλαδὴ «νὰ γυρίζουν ἀπὸ τὴν ἀνάποδον», ἄνευ τῆς ἐλαχίστης βλάβης τοῦ ὀργανισμοῦ των, καὶ δικιτῶνται τόσον ἀνέτως ὅταν στραφῶσι πρὸς τὰ ἔξω, ὅσον καὶ ὅτε ἦσαν εἰς τὴν φυσικὴν των κατάστασιν· ἄλλα πάλιν ἐπὶ τῇ προσεγγίσει ἔχθρου, ρίπτουσι τὰ ἐντόσθια των ἔξω, καὶ ὅταν φύγη ὁ ἔχθρος, ἀρχίζουν νὰ παράγωσι νέα ὄργανα.

Ὁ σπόγγος εἶνε ἴσως εἰς τῶν περιεργωτέρων ἰχθύων, διότι ἰχθύς εἶνε, καίτοι πολλοὶ τῶν ἐξόχων φυσιολογῶν τοῦ παρελθόντος χρόνου ὑπεστήριξαν ὅτι δὲν εἶνε. Φυσιολογὸς τις λέγει ὅτι ἡ ζωικὴ οὐσία τοῦ σπόγγου εἶνε στόμαχος, χωρὶς ὄπλα, ἀπλούστατος, στοιχειωδέστατος, ἐνὶ λόγῳ ζῶον ὅλον [στόμαχος. Οἱ ἀναρίθητοι ἐν τῷ σπόγγῳ σωληνες εἶνε ἅμα τὰ πεπτικὰ ὄργανά του καὶ οἱ ἀναπνευστήριοι πόροι του. Ἐὰν σπόγγος διασχισθῆ, θά ἴδῃ τις ὅτι οἱ πόροι εἶνε δύο διαφόρων μεγεθῶν. Ἐν τῇ ζωτικῇ καταστάσει τὸ περιεχόν τὰ μέρη τῆς τροφῆς ὕδατος συνεχῶς ἀπορροφᾶται ὑπὸ τῶν μικρῶν ὀπῶν καὶ ἀποβάλλεται ὑπὸ τῶν μεγαλειτέρων, κρατούμενης τῆς τροφῆς. Μέγα δὲ εἶνε τὸ πλῆθος τῶν γνωστῶν νῦν εἰδῶν τοῦ σπόγγου. Ἐν τῇ περὶ «βρετανικῶν σπόγγων» πραγματείᾳ, τῇ ἐκδοθείσῃ τῷ 1866, ὁ Βάουερδιαγκ περιγράφει σχεδὸν διακόσια εἶδη, ἔκτοτε δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ἀνεκαλύφθησαν. Ἡ ἄλιεῖα τῶν σπόγγων εὐρεῖται

ἐνεργεῖται τανῦν εἰς τὰς ἐλληνικὰς θαλάσσας.

Ἡ κοκκινωπὴ καὶ πρασινόχρους ὕλη ἡ εὐρισκομένη εἰς τὰ τέλματα, ὡς καὶ εἰς τὰς θαλάσσας, ὀφείλεται πολλάκις εἰς τὴν παρουσίαν ἐκατομμυρίων ζῶων, ἅτινα καλοῦνται «ἐγγύματα». Τὰ ἐγγύματα εὐρίσκονται πανταχοῦ. Τὰ λείψανά των ἀπαντῶνται εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων, καὶ ζῶντα εὐρίσκονται εἰς τὰ μέγιστα βάθη τῆς θαλάσσης. Εἶνε ἀόρατα εἰς τὸν ὀφθαλμόν, τοῦ μεγέθους των ὄντος μόνον ἐνὸς ἐξηκαστοῦ τοῦ δακτύλου, καίτοι δ' ἐν γένει ἄχροα, φαίνονται ἐνίοτε ἐρυθρά, πράσινα, κυανὰ καὶ μέλανα. Διὰ μικροσκοπίου βλεπόμενα φαίνονται καμπύλα, διαφανῆ σώματα, τριχωτὰ ἐνίοτε, ὅπερ καθιστᾷ αὐτὰ ἱκανὰ νὰ κινῶνται. Τὸ δὲ περιεργότερον παρὰ τοῖς ζωύφιοις τούτοις εἶνε ὅτι, καίτοι τόσον μικρά, δύνανται νὰ χάσωσι μέρος τοῦ σώματός των χωρὶς νὰ πάθωσι καταφανῶς βλάβην τινά. Ὅπότεν μέρος τοῦ σώματος των γηράσῃ, ἀποθνήσκει τὸ τεθνεὺς δὲ ἀπορρίπτεται, καὶ τὸ ζῶον ἀπαλλαγὴν ἐξακολουθεῖ νὰ κολυμβᾷ ὡς νὰ μὴν ἔπαθε τίποτε.

Ἡ Ὑδρα εἶνε ζῶον ἔχον τὴν δύναμιν ν' ἀναστρέφεται ἀπὸ τῶν ἔσω εἰς τὰ ἔξω, καὶ συχνὰ εὐρίσκεται εἰς τὰ ἔλη ὡς καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ. Κατὰ τὸ σχῆμα ἡ Ὑδρα φαίνεται ὡς φύκος ἄλλοτε ἐρυθρωπὸν καὶ ἄλλοτε χλοάζον τὸ χροῖμα. Τὸ ζῶον συνίσταται ἐκ μικροῦ χρωματιστοῦ σάκκου, κλειστοῦ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος καὶ ἀνοικτοῦ ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ φέροντος περὶ τὸ ἄνοιγμα, τὸ χρησιμεῖον ὡς στόμα, ἱκανὰ χρωματιστὰς κορδύλας. Αἱ Ὑδραι οὔτε πνεύμονας ἔχουσιν, οὔτε ἐντόσθια, οὔτε νευρικὸν σύστημα, οὔτε καρδίαν. Αἱ κορδύλαι εἶνε κοίλαι καὶ συγκοινωνοῦσι μὲ τὸ στόμα, χρησιμεῖουν δὲ εἰς τὸ νὰ συλλαμβάνωσι τὴν τροφήν.

Ὁ Τρέμπλυ ἀπέδειξε διὰ τῶν πειραμάτων του τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ὑδρα δύναται νὰ στρέφεται ἀνάποδα, ὡς χειρόκτιον, ἄνευ βλάβης, τὸ δὲ ζῶον ἀναλαμβάνει μετὰ δύο ἡμέρας τὰς συνήθεις λειτουργίας του. Ὅ,τι ἄλλοτε ἐξετέλει τὴν ἐξωτερικὴν ὑπηρεσίαν, τώρα ἐκτελεῖ χροῆν στομάχου, ἐνῷ ὅ,τι ἦτο στόμαχος ἐκτελεῖ τώρα χροῆν δέρματος· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τὸ ζῶον ἐπιστρέφει εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασίν του. Τοῦτο δὲν εὐχαρίστησε τὸν Τρέμπλυ, καὶ ἀπεφάσισε νὰ δοκιμάσῃ ἐν τῷ ζῶον δύναται νὰ ζῆ ἐπίσης καλῶς ὅταν εἶνε ἀνάποδα γυρισμένον, ὡς ἔζη πρὶν. Ἐπομένως ἔδωσε τὸ ζῶον ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ, καὶ οὕτω τὸ ἠμπόδισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασίν του· καὶ ἐν ταιαύτῃ θέσει ἔζησε, καὶ ὁ φυσιολογὸς τὸ ἔθεσεν οὕτω ἐπὶ δύο ἔτη, ὅτε καὶ εἶδεν αὐτὸ πολλαπλασιασθέν.

Ἐὰν Ὑδρα τις κοπῆ εἰς τεμάχια, ἕκαστον τε-